

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА: ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ

УДК 378.091.12:7.05(091)(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2019-1-32-01>

ГЕНЕЗА ТА РОЗВИТОК ДИЗАЙН-ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Білозуб Л. М., к. мист., доцент*Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна*

Lnik.bilozub@gmail.com

Ключові слова:

дизайн, дизайн-освіта, майбутні дизайнери, спеціальність, професійна діяльність, навчальні заклади.

У статті висвітлено становлення дизайн-освіти як сфери культурної та освітньої діяльності, що актуалізує ряд проблем, найважливіша з яких – підготовка конкурентоздатного спеціаліста. Визначено сучасні тенденції розвитку української та зарубіжної дизайн-освіти. Зазначено, що вітчизняний і зарубіжний досвід дає змогу виявити відмінності й подібності в концептуальному, організаційно-педагогічному, структурному аспектах. Підкреслено, що зародження дизайну як самостійної професійної діяльності пов'язано з розвитком масового виробництва, технологією прикладних наук. Акцентовано, що закордонні школи дизайну мають більше переваг, досвіду й потужні матеріально-технічні бази. Найкращі школи дизайну розташовані переважно в Австрії, Італії, Іспанії, Франції, Англії, США. Освітні заклади в Україні мають істотний досвід підготовки фахівців-дизайнерів, перебувають на шляху свого розвитку.

GENESIS AND DEVELOPMENT OF DESIGN EDUCATION: NATIVE AND FOREIGN EXPERIENCE

Bilozub L. M., PhD in Arts Study, Associate Professor*Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine*

Lnik.bilozub@gmail.com

Key words:

design, design education, future designers, specialty, professional activity, educational institutions.

The article describes the formation of design education as a cultural and educational activity. The current development trends of Ukrainian and foreign design education are determined. It is emphasized that domestic and foreign experience makes it possible to reveal differences and similarities in the conceptual, organizational and pedagogical, structural aspects. The origin of design as an independent professional activity is associated with the development of mass production, technology of applied sciences. A significant influence on the formation of design education was influenced by the activities of the Bauhaus and the German Werkbund. In the United States commercial principles of design were laid successfully in demand in the economy and industry. Ukrainian design began its steps in the 19th century, when Western Ukraine was part of Austria-Hungary, then Poland, and Central, Eastern and Southern Ukraine - part of the Russian Empire. Therefore, the formation of design in Western Ukraine takes place in line with pan-European cultural trends. In Central, Eastern and Southern Ukraine, design arises through the creativity of the manufacturer and constructivists. Today Ukraine has leading universities in the system of design education: in the central part - the National Academy of Fine Arts and Architecture (Kiev), in the West - the Lviv National Academy of Arts, in the East - the Kharkov State Academy of Design and Arts. Recently, design departments have been actively created in various higher educational institutions of the country. In 2016 a specialty of "Graphic Design" was settled at Zaporizhzhia National University. It is emphasized that foreign design schools have more experience and more powerful material and technical bases. The best design schools are located mainly in Austria, Italy, Spain, France, England, the USA. Educational institutions in Ukraine have significant experience in designers specialist training, and are on the path of their development.

Постановка проблеми

Глобальні перетворення в суспільстві, інформатизація всіх галузей, динаміка ринку визначають розвиток здатностей і потреб людини. Спрямованість на

гармонізацію предметно-просторового середовища, досягнення утилітарних, естетичних, економічних, ергономічних, багатофункціональних якостей, соціальну орієнтованість, професійне моделювання

реальних і віртуальних об'єктів і суб'єктів характеризує дизайн як феномен, що охоплює найрізноманітніші сфери життя людини. Мова дизайну – універсальний комунікативний і експресивний засіб, що дає змогу долучити молоде покоління до скарбниці світової культури й естетичних цінностей, формувати естетичні смаки й судження, зробити вибір у світі загальнолюдських цінностей і необмежених можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дизайн-освіта як сфера культурної та освітньої діяльності актуалізує ряд проблем, найважливіша з яких – підготовка конкурентоздатного спеціаліста, що володіє образним мисленням, творчою спрямованістю, високими естетичними ідеалами, навичками операційного моделювання, здатністю до вирішення нестандартних завдань, продукування оригінальних ідей, які відповідають найрізноманітнішим бажанням споживачів.

Тенденція звернення вчених до питання історичного й сучасного розвитку освіти дизайнерів в Україні та за кордоном відображена в працях В. Даниленка, С. Нікуленко, А. Павліва, В. Прусака, І. Рижової, П. Татіївського, Р. Шмагала, О. Фурси, А. Шевченко та ін.

Однак дизайну приділяється недостатньо уваги при плануванні, формуванні державних замовлень щодо випуску й придбання продукції. Досить низький рівень попиту на послуги дизайну в різних галузях життєдіяльності, слабка залученість українських дизайнерських підприємств до світового ринку дизайнерських послуг, недостатня увага до питань теоретичної та практичної підготовки майбутніх дизайнерів, а також дефіцит кваліфікованих кадрів – характеризують сучасне українське дизайн-середовище, впливають на систему дизайн-освіти.

Сучасні науково-педагогічні реалії вказують на те, що проблема підготовки майбутнього дизайнера потребує подальшого теоретичного дослідження, вивчення зарубіжного й українського досвіду становлення дизайн-освіти з метою пошуку ефективних шляхів його розвитку.

Мета – визначити сучасні тенденції розвитку української та зарубіжної дизайн-освіти, окреслити вітчизняний і зарубіжний досвід, що дає змогу виявити відмінності й подібності в концептуальному, організаційно-педагогічному, структурному аспектах.

Виклад основного матеріалу

В античні часи на філософських диспутах обговорювалася тема оптимального співвідношення між корисністю та естетичною цінністю, а також щодо людських діянь і вчинків: краса, прекрасне, благо, добро тощо [9, с. 12]. Давньогрецький філософ Сократ у своїх «бесідах-розсудах», що дійшли до нас у спогадах і переказах філософа Платона та історика Ксенофонта, висвітлював артефакти сарматських і скіфських скарбів, які відрізняються досконалістю роботи майстрів.

У добу Відродження з'являються такі роботи: «Театр автоматів» Г. Александрійського (про поєднання

людини й машини), «Трактат про живопис» Леонардо да Вінчі, «Про шрифти» Ж. Торі, «Керівництво до виміру» А. Дюрера, «Про мистецтво комбінаторики» Г. Лейбніца, «Трактат про природу людини» Д. Юма, «Роздуми про природу і принципи почуттів» А. Алісона, «Про вплив живопису на художню промисловість» Е. Екмерід-Давида, «Теорія органопроекції» П. Флоренського, що вплинули на становлення дизайну.

Зародження дизайну як самостійної професійної діяльності пов'язано з розвитком масового виробництва, технологією прикладних наук, хоча його історія багатогранна і включає факти з архітектури, техніки, образотворчого мистецтва, теорії знакових систем, соціології, культурології, проблем комунікації, реклами й маркетингу, функціонального аналізу та ергономіки. Проте ХХ століття дало ряд фундаментальних історичних досліджень, присвячених саме цій професії [6].

Основи західноєвропейського дизайну закладені в теоретичних роботах письменників, теоретиків мистецтва, художників, архітекторів та інженерів, як-от: П. Беренс, У. Морріс, Г. Земпер, Ф. Рьоло, Д. Раскін, Г. Мутезіус, В. Гропіус, Х. ван де Вельде та ін. Важливу роль у розробці теоретичних ідей у галузі дизайну в 1950 – 1960 роках відіграють деякі дизайнерські вузи Європи і США. У ряді країн (Велика Британія, Франція, Італія, ФРН, Японія та ін.) виникають державні та громадські організації, які вирішують завдання розвитку дизайну, а саме: національні поради з дизайну, дизайн-центри й професійні асоціації дизайнерів.

На міжнародну художньо-промислову практику, становлення методів дизайнерського проектування вплинула діяльність «Баухауса» і німецького Веркбунда.

Школа «Баухаус» (Будівельний дім) стала першою школою дизайну в Німеччині (1919 – 1933 роки). Основні соціальні принципи технічної естетики сформульовані одним із засновників «Баухауса» Ласло Мохой-Надь: «дизайнер має справу з предметами, однак його мета не предмет, а людина» [3, с. 250].

Німецький Веркбунд, заснований у Мюнхені як виробничий союз, об'єднав архітекторів, майстрів декоративного мистецтва й промисловців із метою перетворення будівництва та художніх ремесл. Засновниками Веркбунда були: Г. Мутезіус, Х. ван де Велде, Т. Фішер, Ф. Шумахер, Р. Рімершмід, Ф. Науман, К. Е. Остхауз. У роботі брали участь П. Беренс, В. Гропіус, Л. Міс ван дер Роє, Х. Пьольціга, Б. Таут, І. Хофман, Ле Корбузье. За принципом німецького Веркбунда були засновані Веркбунд в Австрії й Швейцарії, а також ряд подібних організацій у Великій Британії, Франції, США.

У США були закладені комерційні принципи дизайну, успішно затребувані в економіці та промисловості. На думку низки вчених, промисловий дизайн, як самостійна професія, уперше з'явився в Америці, хоча у Великій Британії та Німеччині існували багаті традиції теорії дизайну [15].

Один із провідних істориків дизайну А. Пулос вважає дизайн невід'ємною частиною американського стилю життя. «Сполучені Штати стали першою спроектованою нацією. Вони з'явилися на світ у результаті послідовності дій людей, які виокремили проблему, а потім почали вирішувати її загалом. Америка не з'явилася невідомо звідки, вона була спроектована» [15]. Відомий принцип архітектури та дизайну «Форма витікає з функції» був сформульований у 1900-х роках Л. Саллівеном – лідером Чиказької школи, де розпочинав свою творчу кар'єру дизайнер і маркетинговий геній Ф. Райт. Представниками першого покоління американських дизайнерів були Р. Лоуї, Г. Дрейфус, В. Д. Тіг і Б. Геддесс.

У цей час у західноєвропейських країнах особливу увагу в галузі дизайну приділяють працям А. Бранці, П. Брунетта, Дж. М. Вудема, Т. Мальдонадо, Дж. Теккеря, Т. Фолкнера, Д. Уїлса. Багато робіт західних теоретиків і практиків дизайну успішно перекладаються різними мовами. Особливо визнаними є праці У. Вудсона і Д. Коновера, Дж. К. Джонса, Е. Тьялве, П. Хілла.

Вітчизняний дизайн починає свої кроки з ХІХ століття, коли Західна Україна входила до складу Австро-Угорщини, потім Польщі, а Центральна, Східна та Південна Україна – до складу Російської імперії. Тому становлення дизайну в Західній Україні відбувається в руслі загальноєвропейських культурних тенденцій. У Центральній, Східній та Південній Україні дизайн, на відміну від західноєвропейського та США, виникає через творчість виробників і конструктивістів, за зразком московського ВХУТЕМАСу (Вищі державні художньо-технічні майстерні), представниками якого були практики й теоретики виробничого мистецтва В. Є. Татлін, А. М. Родченко, Л. М. Лисицький, Н. М. Лавинський, Г. Г. Клуцис.

У другій половині ХІХ століття в Одесі було відкрито Першу художньо-рисувальну школу (1865 р.), яка отримала статус художнього училища й відіграла вагомий роль у розвитку образотворчого мистецтва не тільки в Україні, а й за її межами. Визначною подією стало відкриття на початку ХХ ст. Української академії мистецтв у Києві (грудень 1917-1922 рр.). У 20-ті рр. навчальний заклад одержав назву Київського інституту пластичних мистецтв, а згодом, після злиття його з Київським архітектурним інститутом, – Київського художнього інституту (1924). Процес навчання скеровувався на підготовку фахівців художньо-технічного напрямку, спеціалістів, які своєю діяльністю мали естетично організувати навколишнє середовище, побут, виробничу сферу [12, 32]. Київські й Одеські художні освітні інституції перебували під опікою Петербурзької академії мистецтв.

Харківська художньо-промислова школа, утворена на базі школи малювання М. Раєвської-Іванової та Харківського технологічного інституту, розвивалась автономно. Крім того, саме в Харкові вийшли друком роботи представників Інженерного корпусу – В. Кирпичова, Я. Столярова, В. Данилевського та

інших, які були присвячені естетичному осмисленню проблем техніки [14, с. 14-15].

У Львові відкрито при Художньо-промисловому музеї школу рисунку та моделювання (1876), згодом перейменовану на Школу артистичного промислу (1882), Державну промислову школу (1891), Школу художніх промислів і декоративного мистецтва (1923), Державну технічну школу (1929), Школу промислових мистецтв (1941). Крім названої школи, у Львові функціонує так звана Вільна Академія Мистецтв (1905-1914), Інститут пластичного мистецтва (1938-1939), низка приватних художніх шкіл і студій [7, с. 74].

Отже, на зламі століть у процесі промислового виробництва відбувається поділ праці, дизайн виділяється у відокремлену форму проектно-художньої діяльності, яка дає змогу формуватися новій професії – дизайнер. Головним завданням дизайнера є усунення хаосу в матеріальному світі, упорядкування за трьома лініями – користі, зручності й краси.

Сьогодні в Україні провідними є вищі навчальні заклади в системі дизайн-освіти: у центральній частині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ), на заході – Львівська національна академія мистецтв, на сході – Харківська державна академія дизайну та мистецтв.

Підготовка студентів за спеціальністю «Дизайн» здійснюється в технічних та інших вищих навчальних закладах, як-от: Львівська політехніка, Національний університет технології і дизайну (м. Київ), в Українському лісотехнічному університеті (м. Львів), Луцькому державному технічному університеті, Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ), Київській політехніці, Дніпропетровському національному університеті, Херсонському державному технічному університеті, Запорізькому національному технічному університеті та ін. [14, с. 37].

Останнім часом активно створюються кафедри дизайну в різних вищих навчальних закладах країни. Так, у Запорізькому національному університеті у 2016 році започатковано спеціальність «Графічний дизайн», у 2020 році відбудеться перший випуск бакалаврів. Протягом навчання в університеті майбутні дизайнери отримують знання з історії дизайну, історії мистецтв, основ ергономіки, формоутворення, композиції, кольорознавства, проектно-комп'ютерних технологій, мультимедійних технологій і ВЕБ дизайну, дизайну реклами та інформаційного середовища, макетування, шрифтів і типографіки, технологій поліграфії, скульптури, живопису, рисунку тощо, що дає змогу оволодіти основними методами, професійними засобами та навичками проектно-художньої діяльності. За програмою бакалавра майбутні дизайнери вивчають графічні комп'ютерні програми: Adobe PhotoShop, Adobe Illustrator AutoCAD, SolidWorks, Компас, 3dsMAX, ArchiCAD, Adobe InDesign. До навчального процесу залучені досвідчені фахівці, яким притаманний пошук нового, прогресивного та перспективного, серед них – члени художників України, кандидати наук, які здійснюють підготовку майбутніх дизайнерів

відповідно до сучасних вимог і, загалом, у контексті світових тенденцій у галузі дизайн-освіти (організація діяльності на фундаменті безперервної освіти, розвиток специфічного власного дизайнерського мислення, формування професійних навичок щодо пошуку новітніх видів дизайн-діяльності та успішної її реалізації в конкретних ситуаціях).

Порівняно з вітчизняними закладами закордонні школи дизайну мають більше переваг, досвіду й потужні матеріально-технічні бази. Найкращі школи дизайну розташовані переважно в Австрії, Італії, Іспанії, Франції, Англії, США. Світові імена в галузі архітектури, моди, графічного дизайну, художнього фото, живопису та інших образотворчих мистецтв – переважно вихідці з цих країн.

У навчальних закладах України, які хоч і мають істотний досвід підготовки фахівців-дизайнерів, існують проблеми, що потребують наукового розв'язання. Відповідність якості освіти й загартованість випускника на ринку праці – це максимальне завдання, яке необхідно вирішувати протягом підготовки майбутнього дизайнера. Уже впроваджуються державні освітні стандарти на підставі чітко сформульованих вимог: набір знань, умінь, навичок, компетентностей, якими повинен володіти випускник (бакалавр і магістр). У закладах вищої освіти ведеться робота зі створення програм відповідно до державних стандартів. Однак, щоб відповідати західному рівню підготовки дизайнерів, необхідна модернізація підготовки майбутніх фахівців в Україні, яка повинна базуватися на взаємодії вищої освіти з підприємствами. Сьогодні варто здійснювати ґрунтовну практичну підготовку майбутніх дизайнерів, тобто обов'язково проходити виробничу практику, розробляти конкретні проекти, проводити дослідження. А також необхідно орієнтуватися на інтереси роботодавців, з одного боку, а з іншого, – на гуманітарні потреби суспільства, культуру, цінності.

У результаті дослідження зарубіжного досвіду розвитку дизайн-освіти можна виділити домінанти, як-от:

- активна державна підтримка (фінансування; удосконалення практики; допомога в організації стажувань; сприяння й регулювання дизайн-освіти; розробка й реалізація державних програм, де дизайн виступає інструментом національної політики, конструктивним фактором підвищення добробуту країни; поліпшення якості життя) (Італія, Велика Британія, Скандинавські країни, США, КНР, Японія, Бразилія);
- розвинені зв'язки із соціальними партнерами, інтеграція дизайн-освіти й економіки;
- безперервна освіта або створення вертикалі дизайн-освіти, починаючи з дошкільних навчальних закладів і протягом усього життя (система підвищення кваліфікації, організація стажувань);
- раннє виявлення дизайнерських умінь, розвиток творчого ставлення до навчання й роботи (Німеччина, Велика Британія);

- перетворення дизайн-шкіл, використовуючи проєктну культуру, що дає змогу здійснювати міжпредметний синтез, створювати умови для виховання всебічно розвиненої особистості (Велика Британія, Японія, Німеччина);
- регулювання прийому в дизайнерські вузи відповідно до потреб країни, регіонів (Велика Британія, Франція, Скандинавські країни) як результат прогностичних досліджень;
- відсутність щорічного або єдиного плану для всіх закладів вищої освіти (Франція, КНР), розподіл за проєктними командами, а також введення індивідуальних програм.

У кожній представленій країні є свої особливості й у структурі, і в організації освітнього процесу, і в концепціях дизайн-освіти. Уважаємо, що прогресивний досвід у підготовці дизайнерів може бути екстрапольований і в інші країни. На наш погляд, корисним може стати досвід створення системи додаткової дизайн-освіти (Італія, Велика Британія), мета якої полягає в подоланні академізму, зближенні навчання з життям, перетворенні закладів вищої освіти в експериментальні центри, творчі навчальні заклади, налагодженні зв'язків і передбачає створення курсів, надання дизайнерських послуг, проведення конкурсів. Важливим може стати досвід орієнтації на підготовку корпоративних дизайнерів (Скандинавські країни) [5, 8, 10, 13].

Варто зауважити, що в досвіді підготовки майбутнього дизайнера недостатньо представлений аксіологічний підхід підвищення якості, оскільки головна увага приділяється зовнішнім обставинам і параметрам побудови освітнього процесу, а внутрішні, особистісні резерви забезпечення високої результативності процесу навчання розкриті не повною мірою. Аксіологічний підхід є ключовим не тільки для сприйняття дизайну, однак його розуміння необхідно самому дизайнеру, оскільки продукти дизайнерського проєктування адресуються безпосередньо людям, які ставляться до них, зокрема з точки зору цінностей. Реалізація аксіологічного підходу в підготовці майбутнього дизайнера, на наш погляд, – це орієнтація дизайн-освіти на цінності культури суспільства; відповідність у змістовному плані соціальним потребам; виділення естетичних смаків та ідеалів, що утворюють аксіосфери дизайнера (дизайну); аксіологізацію змісту дизайн-освіти; актуалізацію креативно-ціннісних технологій.

Висновки та перспективи дослідження

Отже, закордонні школи дизайну мають більше переваг, досвіду й потужні матеріально-технічні бази. Найкращі школи дизайну розташовані переважно в Австрії, Італії, Іспанії, Франції, Англії, США. Освітні заклади в Україні мають істотний досвід підготовки фахівців-дизайнерів, перебувають на шляху свого розвитку. Це відкриття у вузах країни кафедр дизайну, розширення сфери дизайну, зміна принципів і підходів до освітньої програми підготовки дизайнерів; усвідомлення необхідності внесення змін до дизайн-освіти таких компонентів, як професійна підготовка до творчої діяльності в

умовах конкуренції, мобільність у професійній роботі, готовність перекваліфікації, можливість планування професійної кар'єри; адаптація випускників на ринку праці; орієнтація на новітні технологічні досягнення, авангардні течії; формування матеріально-технічної бази навчальних закладів відповідно до рівня сучасних можливостей; збалансованість взаємозв'язку теоретичного й практичного навчання; забезпечення освітнього процесу інформаційно-методичними матеріалами;

облік індивідуальних освітніх запитів особистості; підвищення продуктивності розвитку здібностей майбутніх дизайнерів до креативної діяльності, залучення їх до проектної культури; аксіологізація змісту дизайн-освіти. У процесі професійної підготовки майбутніх дизайнерів визначальною залишається особистісна позиція викладача, його ставлення до своєї діяльності й здатність до подолання стереотипів.

Література

1. Білозуб Л. М. Формування творчої активності майбутніх дизайнерів в освітньому середовищі університету. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2018. №1 (30). С.76-81
2. Бундина Ю. М. Формирование профессиональной компетентности студентов-дизайнеров как аксиологическая проблема. *Вестник Одесского государственного университета*. Одесса, 2006. Т. 1, № 6. С. 92-97.
3. Воронов Н. В. Российский дизайн. *Очерки истории отечественного дизайна*. Москва: Союз дизайнеров России, 2001. Т. 1. 392 с.
4. Даниленко В. Дизайн України в європейському вимірі ХХ століття: нариси з історії українського дизайну ХХ століття. Київ: Фенікс, 2012. С. 6-34.
5. Дмитрюк С. В. Форми і методи професійної підготовки майбутніх дизайнерів у ВНЗ Великої Британії. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/3185> (дата звернення: 10.05.2019)
6. Краткий словарь по эстетике / под ред. М. Ф. Овсянникова. Москва: Просвещение, 1983. 223 с.
7. Прусак В. Становлення та розвиток дизайн-освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Львів, 2017. Вип. 31. С. 71-81
8. Рижова І. С. Специфіка дискурсу італійської моделі дизайну як загально визнаного лідера світового дизайну. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Запоріжжя, 2009. Вип. № 38. 138 с.
9. Столович Л. Н. Красота. Добро. Истина: Очерк истории эстетической аксиологии. Москва: Республика, 1994. 464 с.
10. Троєльнікова Л. О. Художнє виховання в Японії та Китаї: національні традиції та сучасна специфіка. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: Київ, 2010. № 1. С. 82–86.
11. Фурса О. Розвиток дизайн-освіти в Україні і зарубіжжі: історико-порівняльний аспект. *Порівняльна професійна педагогіка*. Київ; Хмельницький: ХНУ, 2011. Вип. 2. 118 с.
12. Чебикін А. Художня освіта в Україні ХХІ століття (культуротворчий аспект). *Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта* : зб. наук. праць. Львів : Світ, 2000. Вип. 5. С. 30-39
13. Чигарьков В., Дижур А. Проектная культура и дети: из опыта образования в Великобритании. *Техническая эстетика*. Москва, 1990. № 4.
14. Шевченко А. І. Методика навчання художнього проектування майбутніх фахівців з дизайну: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 351 с.
15. American Association of State Colleges and Universities URL: <http://www.aascu.org/> (дата звернення: 10.05.2019)